

[RECENSIE]

Jos Monballyu, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak. Over de Vlaamsgezinde militairen die naar de vijand overliepen*, Brugge, De Klaproos, 2012, 206 pp., ill., ISBN 9055081219

Het publicatieritme van de Kortrijkse rechtshistoricus Jos Monballyu is nauwelijks bij te houden. Hij produceerde de afgelopen jaren een spervuur aan boeken, bijdragen voor bundels en artikels (onder meer in *Wetenschappelijke tijdingen*) waarin telkens een aspect van de werking van het Belgische militaire gerecht tijdens de Eerste Wereldoorlog en de naoorlogse bestraffing van het 'incivisme' behandeld werd. Die publicatiestroom is mogelijk gemaakt door de volgehouden inspanningen die het Rijksarchief zich het afgelopen decennium getroost heeft om de gerechtelijke archieven toegankelijk te maken voor het historische onderzoek.

Als een spin-off van zijn analyses van het vervolgingsbeleid tijdens en na de Eerste Wereldoorlog, heeft Monballyu zich ook gebogen over desertie aan het IJzerfront. In twee recente artikelen in *Wetenschappelijke tijdingen* schetst hij als eerste een echt globaal profiel van de deserteurs in het Belgische leger aan de IJzer. Releverend is daarin vooral zijn conclusie dat de deserteurs dan wel overwegend 'geografische Vlamingen' waren, maar dat dat geenszins betekent dat de desertie in het Belgische leger in belangrijke mate aan flamingantische motieven toegeschreven kan worden. Integendeel, Monballyu stelt nadrukkelijk dat de overgrote meerderheid van de overlopers door oorlogsmoeheid gedreven werden; slechts enkelingen hadden in zijn ogen ideologische/Vlaams-nationalistische motieven. Aan de desertie van die enkelingen (vier tot acht naargelang van de inschatting), in de Vlaams-nationalistische historiografie bekend als de 'sublieme deserteurs', heeft Monballyu nog eens een omstandige monografie van 206 bladzijden gewijd.

Over het waarom van de desertie van die 'sublieme deserteurs' is al heel veel inkt gevloeid, en dan met name over de vraag tot hoever de zending uitgaande van de leiding van de Frontbeweging om contact te zoeken met de activisten in het bezette land, precies reikte. Gingen Julius Charpentier con suis verder dan was afgesproken of niet? Met het argument dat tot dusver niemand de strafdossiers tegen hen en tegen Adiel Debeuckelaere, de leider van de Frontbeweging, gebruikt heeft, weet Monballyu de potentiële meerwaarde van zijn studie duidelijk te legitimeren. In welk opzicht leidt nu het beschikbaar komen van de archieven van het militaire gerecht tot een verdieping van de kennis over deze kwestie? Monballyu geeft zelf aan in zijn conclusie dat de precieze reikwijdte van de 'zending' van Charpentier over de IJzer wel altijd betwist zal blijven. Vraag is of die discussie ook wel zo zinvol is. Met het sturen van een gezant naar het bezette land door de leider van de Frontbeweging, werd immers een belangrijke principiële lijn overschreden: de stap naar activisten in het bezette land door desertie

impliceerde de breuk met het Belgische vaderland in oorlogstijd en vormde een succes voor de Duitse bezetter en zijn *Flamenpolitik*. Of er nu al dan niet met August Borms, de Raad van Vlaanderen of de Duitsers gesproken mocht worden volgens de initiële zending, verandert niets aan dat principiële punt. De discussie over de reikwijdte van de zending komt ten gronde voort uit de relatief onbeholpen poging van een aantal leiders van de Frontbeweging om zichzelf uit de wind te zetten, eens de krijgskansen keerden ten nadele van Duitsland.

Dat de centrale discussie over de zending eigenlijk aan relevantie verloren heeft, betekent niet dat deze studie geen interessante inzichten zou opleveren. Scherper en completer dan tevoren, schetst de auteur de 'sublieme deserteurs' als een groepje duidelijk ideologisch gemotiveerde Vlaams-nationalisten die radicale consequenties aan hun opvattingen verbonden. Hoe betekenisvol het ontstaan van een kleine, militante anti-Belgische kern achter de IJzer ook mag zijn, het is enigszins jammer dat de auteur het proportionele belang daarvan niet situeert binnen het geheel van het leger. Door het contrast te maken tussen dat kleine groepje ideologisch gemotiveerde deserteurs en de overgrote meerderheid van de soldaten die uit oorlogsmoeheid deserteerden, had Monballyu dat duidelijk kunnen doen.

Over tal van andere aspecten weet Monballyu ook relevante gegevens op te spitten al blijft hij soms een beetje dicht bij het perspectief van de gehanteerde gerechtelijke bronnen. Opmerkelijk coulant blijkt bijvoorbeeld de opstelling van de hoogste Belgische legerleiding tegenover de politieke activiteiten van diegenen die later de 'sublieme deserteurs' zouden worden. Toen het de legerleiding ter ore kwam dat Charpentier aan het front defaitistische geluiden rondstrooide en activistische uitlatingen deed, probeerde luitenant-generaal Louis Bernheim hem met een urenlang gesprek tot betere gedachten te brengen. Enkel toen bleek dat Charpentier daarvoor Oost-Indisch doof bleef, werd hij gedegradeerd en verplaatst. Diezelfde Bernheim, vaak afgeschilderd als de kwade anti-Vlaamse genius, gaf pater Carlos Van Sante die bekend stond als een militante flamingant, de toestemming om naar Rome af te reizen, waar hij documenten over de Frontbeweging aan de paus bezorgde. Een eerdere studie van de hand van Montballyu had al evenzeer opgeleverd dat de legerleiding allesbehalve met harde hand tegen de Frontbeweging optrad, een intrigerende vaststelling die hernieuwd onderzoek verdient.

Uiterst releverend is het boek voor de kracht van de *Flamenpolitik* gericht op het Belgische leger. Monballyu laat zien op welke effectieve en professionele wijze de Duitse diensten deserteurs voor hun anti-Belgische propagandakarretje wisten te spannen. Ging dat niet goedschiks zoals bij Charpentier en De Schaepdrijver, dan wenkte een Duits kamp zoals het geval was bij een soldaat die Van Sante begeleidde bij zijn desertie, maar die kennelijk onbruikbaar werd bevonden. Voor de

familieleden was de band met de gehate bezetter dermate onverteerbaar dat ze veelal alle banden met de 'sublieme deserteurs' doorsneden. Van Santes naam werd geweerd van het doodsbericht van zijn vader, vader De Schaepdrijver weigerde zijn zoon nog te zien en werd ziek van diens aanblik, Charpentier kreeg een brief van zijn moeder dat hij beter zoals zijn broer gesneuveld was. In andere gevallen waren familieleden bereid het contact te hernemen op voorwaarde dat de soldaten zouden stoppen met activistische propaganda. De veroordeling van het landverraad primeerde duidelijk op de vreugde over de behouden terugkeer. Zelfs als zij ingegeven zou zijn door sociale druk, wijst zij net op de kracht van het Belgische nationalisme in het bezette land, ook nog in het laatste oorlogsjaar. Aangezien de 'sublieme deserteurs' zelfs door hun eigen familieleden uitgespuwd werden, is het maar de vraag of de propaganda met de deserteurs bij de bevolking in het bezette land onmiddellijk enig positief effect sorteerde. Het heeft er alle schijn van dat het 'lijdensverhaal' van de Vlaamse soldaten aan de IJzer zoals dat door de 'sublieme deserteurs' gepropageerd werd, pas na de oorlog wortel zou kunnen schieten in bredere flamingantische kring. Dit vormt eens te meer een indicatie dat de doorbraak van het anti-Belgische sentiment niet (onmiddellijk) binnen de oorlogscontext plaatsvond, maar in de naoorlogse jaren, deels in de processen van betekenisgeving van de voorbije oorlogservaring.

[Antoon Vrints]
